

Віталій Валерійович СОКУРЕНКО,
кандидат юридичних наук
(Одеський державний університет внутрішніх
справ, м. Одеса)

СЕСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО, ПОВ'ЯЗАНЕ З КОНФЛІКТОМ: КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ СТАНУ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Стаття присвячена кримінологічному аналізу стану сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК) в контексті російсько-української війни. Встановлено, що воно є поширеним, однак високолатентним видом злочинів. У перспективі кримінально-правової характеристики – здебільшого кваліфікуються як воєнні злочини. Проте з позицій кримінально-правової політики та із врахуванням положень міжнародного кримінального права в низці випадків є підстави вести мову про злочини проти людяності. Йдеться про випадки широкомасштабного або систематичного застосування СНПК як елементу політики країни-агресора на окупованих територіях України. Жертвами СНПК є як цивільні особи, так і військовослужбовці. Поширеними є сексуалізовані форми катувань українських військовополонених: зґвалтування, погрози зґвалтуванням і кастрацією, нанесення фізичних ударів або ударів електричним струмом по геніталіях, примусове оголення.

Ключові слова: *війна, збройний конфлікт, статеві свободи, статеві недоторканість, зґвалтування, сексуальне насильство, воєнний злочин, злочинність, протидія.*

Постановка проблеми. Війна – цілковито антигуманне, гротескне явище сучасності. Зі всією брутальністю та огидністю вона втручається у не тільки у загальнозначущі конструкції суверенності, нації, а й у приватність. Особливо прикрими є випадки зґвалтувань, сексуального насильства, яке чиниться як над цивільними особами, так і комбатантами,

військовополоненими в умовах збройного конфлікту. Російсько-українська війна не стала винятком.

Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом (далі – СНПК), стає жажливою та руйнівною зброєю, яку ворог свідомо використовує у воєнних конфліктах для створення атмосфери страху, безпорадності та деморалізації населення. Це насильство може бути спрямоване на жінок, чоловіків, дітей і молоді будь якої статі, та застосовуватися не лише проти цивільного населення на тимчасово окупованих територіях чи у зоні бойових дій, але й стосовно військових. Такий злочин – грубе порушення міжнародного гуманітарного права та прав людини¹. СНПК – це будь-яка сексуальна дія, спроба домогтися сексуального акту або інші дії, спрямовані проти сексуальності особи з застосуванням примусу, які мають часовий, географічний та причиннонаслідковий зв'язок із збройним конфліктом: зґвалтування; сексуальне рабство; примушування до зайняття проституцією; викрадення та торгівля людьми; примусова вагітність чи аборт; примусова стерилізація; домагання; інші форми сексуального насильства, подібні за тяжкістю (наприклад, погрози зґвалтуванням або сексуальним насильством, каліцтво жіночих або чоловічих статевих органів, тортури сексуального характеру, примусове оголення тіла, інфікування захворюваннями, що передаються статевим шляхом тощо)². Тому не лишається жодних сумнівів у тому, що будь-яка цивілізована держава зобов'язана протидіяти цьому явищу усіма можливими пособами, озброївшись виваженими науковими підходами.

Кримінологічні та кримінально-правові проблеми протидії сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом розглядалися у працях М. Желтухи, К. Левченко, Ю. Митрофанової, Ю. Орлова, О. Харитонової, І. Яковець та інші. Втім, комплексного кримінологічного аналізу сучасного стану СНПК в контексті російсько-української війни проведено не було, що позбавляє і дослідників, і практиків адекватного уявлення про масштаби та інші характеристики цього кримінального феномену на протидію якому й усунення наслідків якого мають бути спрямовані значні зусилля.

Мета статті – у кримінологічний спосіб встановити та описати стан СНПК в контексті російсько-української війни.

Виклад основного матеріалу. В українському законодавстві є поняття зґвалтування — коли є статевий акт з проникненням; сексуальне насильство — дії сексуального характеру, які не пов'язані з проникненням; крім того, є сексуальне домагання — будь-яка форма небажаної вербальної, невербальної чи фізичної поведінки сексуального характеру, яка призводить до порушення гідності особи. Наприклад, коли людину примушують роздягатися, погрожують вчинити сексуальне насильство

¹ Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом / Національна сервісна служба. URL: <https://nssu.gov.ua/news/seksualne-nasylstvo-poviazane-z-konfliktom> (дата звернення: 01.06.2024).

² Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом: що треба знати та як діяти : інформаційний буклет / МВС України ; Національна поліція України та ін. URL: <https://mvs.gov.ua/upload/1/3/1/3/2/0/1Vx6og24kJTflvBQqMyAmkfoVijsZV7Sf1e2GsqE.pdf>.

щодо людини чи її рідних, або навіть якщо торкають без дозволу, чи навмисно без попередження, інтимних зон — це теж сексуальне насильство¹.

Сексуальним насильством, що пов'язане з війною, також є зґвалтування, сексуальне рабство, примушування до зайняття проституцією, примусова вагітність, примусова стерилізація, інші форми сексуального насильства, подібні за тяжкістю (наприклад, погрози зґвалтуванням або сексуальним насильством (або їх спроби), примус до спостереження за сексуальним насильством над іншими людьми, каліцтво жіночих/ чоловічих статевих органів, тортури сексуального характеру, примусове оголення, примусове утримання чоловіків та жінок в одному приміщенні тощо)².

Значна поширеність сексуального насильства під час збройних конфліктів має дуже давню історію. Цей факт пов'язаний з традицією уявлень про жіночі тіла як арени великих битв і глорифікацією військових перемог як актів стратегічного насильства над жінками. Широковідомими є слова Чингісхана, що створив впливову імперію в Азії та Центральній Європі у XIII ст. не лише завдяки військовій майстерності, а і за допомогою масових зґвалтувань: *«Найбільше задоволення у житті – перемогти своїх ворогів, знати їх перед собою, позбавляти їх багатства, бачити, як ті, хто їм дорогі, купаються у сльозах, їздити на їхніх конях, спустошувати їхніх дружин та доньок»*. Сексуальне насильство під час війни довгі тисячоліття представлялося як неминучий побічний ефект завоювань, як спосіб спілкування між завойовниками та переможеними за допомогою жіночих тіл. Оскільки патріархальні зразки маскулінності побудовані на тому, що захист жінок є ознакою чоловічої гордості (адже володіння жінкою вважається ознакою чоловічого успіху) – зґвалтування воїном-завойовником руйнує для переможеної сторони ілюзію влади та власності³. Але впродовж останніх років ми все частіше бачимо, що його використовують як зброю у війні – коли командири заохочують або наказують військам гвалтувати чи викрадати жінок і дівчат із релігійних, етнічних чи політичних міркувань⁴.

Сексуальне насильство спрямоване не лише проти жінок і дівчат, його також застосовують проти чоловіків і хлопців – але про це рідко повідомляють, оскільки такий вид насильства – ще більш табуований⁵.

СНПК – винятково прикрі та ганебні явища, що лишаються численними випадки в умовах російсько-української війни. Тільки за період

¹ Що таке сексуальне насильство, пов'язане з війною, та як працювати із його наслідками? / UNFPA. 2023. 11 вересня. URL: https://ukraine.unfpa.org/uk/crsv_general (дата звернення: 25.05.2024).

² Там само.

³ Харитонов О. Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, у війні рф проти України: можливості правового реагування. ЮРФЕМ. 2022. 4 травня. URL: <https://jurfem.com.ua/sexualne-nasylstvo-rovyuzane-z-konfliktom-u-viyni-rosii-proty-ukrainy/> (дата звернення: 16.05.2024).

⁴ Посібник із розслідування воєнних злочинів: сексуальне насильство, пов'язане із конфліктом / RPDIPP. URL: <https://irrp.org.ua/posibnyk-iz-rozsliduvannya-voyennyh-zlochyniv-seksualne-nasylstvo-pov%CA%BCyazane-iz-konfliktom/#a001> (дата звернення: 27.05.2024).

⁵ Там само.

із лютого 2022 року до 31 січня 2023 року УВКПЛ задокументувало 133 випадки СНПК (щодо 85 чоловіків, 45 жінок і 3 дівчаток), більшість з яких мала місце на території, окупованій російською федерацією. 109 випадків були ймовірно скоєні збройними силами або працівниками правоохоронних органів чи виправних установ російської федерації. Сексуальне насильство часто вчинялося в контексті позбавлення волі, а також у житлових районах сіл. Воно також вчинялося збройними силами російської федерації під час таких званих «фільтраційних» процесів. Упродовж звітнього періоду УВКПЛ задокументувало три випадки згвалтування жінок у невеликих населених пунктах, де базувалися збройні сили російської федерації¹.

У більшості випадків, які мали місце в контексті позбавлення волі, сексуальне насильство використовувалося як форма катувань (так звані сексуалізовані форми катувань) або жорстокого поводження. Воно полягало у згвалтуванні, ударах електричним струмом, припіканні, зв'язуванні та битті по геніталіях, примусі до оголення, примушуванні особи до спостереження за актом сексуального насильства щодо іншої особи або до вчинення сексуального насильства щодо іншої особи, необґрунтованих обшуках порожнин тіла або обшуках із роздяганням, гомофобних образах та погрозах сексуальним насильством щодо жертв або їхніх близьких. Сексуальне насильство було спрямовано переважно проти чоловіків-військовополонених, а також проти затриманих чоловіків-цивільних. Сексуальне насильство щодо жінок у контексті тримання під вартою складалося переважно з необґрунтованих обшуків із роздяганням або погроз сексуальним насильством. УВКПЛ задокументувало випадок, де у липні 2022 року чоловік-військовополонений зазнав катувань під час допиту в так званій «прокуратурі» в Донецьку. Слідчий наказав охоронцям відвести військовополоненого в туалет, де охоронці заклеїли йому рот клейкою стрічкою, побили його та застосували електрошокер до його геніталій. В іншому випадку, також у липні 2022 року, тюремні наглядачі з пов'язаних із Російською Федерацією озброєних груп катували військовополоненого в виправній колонії під Оленівкою, зокрема роздягали його та припікали його геніталії запальничкою. Обидва ці випадки були задокументовані впродовж звітнього періоду через інтерв'ю з військовополоненими, яких обміняли у вересні 2022 року².

Показовими також є й діяння військовослужбовця збройних сил рф Р.А. Попова (стрілець роти оперативного призначення 143-го полку оперативного призначення (військова частина № 6910) 50-ї окремої бригади оперативного призначення федеральної служби військ

¹ Доповідь щодо ситуації з правами людини: 1 серпня 2022 року – 31 січня 2023 року (24 березня 2023) / Управління Верховного Комісара ООН з прав людини. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ukraine/2023/23-03-24-Ukraine-35th-periodic-report-UA.pdf> (дата звернення: 25.03.2023).

² Доповідь щодо ситуації з правами людини : 1 серпня 2022 року – 31 січня 2023 року (24 березня 2023) / Управління Верховного Комісара ООН з прав людини. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ukraine/2023/23-03-24-Ukraine-35th-periodic-report-UA.pdf> (дата звернення: 25.03.2023).

національної гвардії рф). 13 серпня 2022 року приблизно о 15.00 на бульварі Мирному, 5 у Херсоні окупанти схопили місцевого підприємця. Під час затримання Роман Попов не менше десяти разів вдарив його по ребрах. Чоловіка доставили до захопленого ізолятора тимчасового тримання на Теплоенергетиків, 3, «допитували» його і жорстоко били. Окупанти примушували його назвати інформацію про місцезнаходження військових ЗСУ, представників української поліції і Національного корпусу України. Приблизно на десятий день незаконного позбавлення волі Р. А. Попов і троє інших російських військових під'єднали сталеві защібки до геніталій чоловіка і пустили електричний струм. Силоміць тримали потерпілого, щоб він не міг рухатись, а в цей час інший п'ятий невстановлений військовий рф статевим членом почав торкатися сідниць потерпілого з метою зґвалтувати останнього, однак, фактично здійснив зґвалтування шляхом анального проникнення в тіло потерпілого з використанням стороннього предмету, а саме кулькової ручки та одночасним нанесенням близько десяти ударів ногами в область сідниць таким чином, щоб кулькова ручка повністю опинилась в анальному отворі. Відпустили підприємця лише 29 серпня 2022 року після сплати його дружиною викупу в 100 тисяч гривень¹.

Загалом, як засвідчило наше дослідження, сексуалізовані форми катувань стали, на превеликий жаль, дуже поширеним явищем в середовищі окупаційних сил російської федерації. Водночас поширеним виявилось і СНПК поза практиками катування.

Так, жінка неодноразово зазнала зґвалтування, коли вона перебувала під вартою у ФСБ. На початку квітня 2022 року співробітники ФСБ неодноразово приходили до неї та питали про місцезнаходження її сина, офіцера СБУ. Вони пропонували їй працювати на них, але вона відмовилася й розповіла іншим, що місто незабаром буде звільнено Збройними силами України. У липні восьмеро озброєних чоловіків, які представилися співробітниками ФСБ, увійшли до жінки в дім і почали бити та душити її. Вони зав'язали їй та її чоловікові очі й відвезли їх до своєї оперативної бази. Жінку відвели в сарай, а її чоловіка – у гараж неподалік. Чоловік, який назвався командиром, сказав їй: «Розкажи мені, як ти зараз любиш Україну. Ми виб'ємо з тебе Україну». Коли він вийшов, шестеро чоловіків у балаклавах і спортивному одязі відвели її у кімнату, де на столі були розкладені молотки, щипці, електричні дроти, батоги та інші інструменти. Вони роздягнули її, душачи та завдаючи їй ударів, торкалися її грудей та сідниць, гвалтували її, засовуючи пальці у піхву, та притискалися до її тіла.

¹ Нацгвардієць РФ Роман Попов, котрий брав участь у катуванні та груповому зґвалтуванні херсонського підприємця, заочно отримав підозру. *ІРС-ПВДЕНЬ*. 2024. 1 березня. URL: <https://ipc.org.ua/uk/2024/03/nacgzvardiyecz-rf-roman-popov-kotryj-brav-uchast-u-katuvanni-ta-grupovomu-zgvaltuvanni-hergonskogo-pidpryuemczua-zaочно-otrzymav-pidozru/> (дата звернення: 16.03.2024); Повідомлення про підозру та повістки про виклик Попову Р.А. на 04.03.2024, 05.03.2024 та 06.03.2024 (українською та російською) / Офіс Генерального прокурора. Повістки про виклик, повідомлення про підозру та відомості щодо підозрюваних, стосовно яких надано дозвіл на здійснення спеціального досудового розслідування. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/povidomlennya-pro-pidozru-ta-povistka-pro-viklik-popova-ra-na-0403202405032024-ta-06032023-ukrayinskoju-ta-rosiiskoyu> (дата звернення: 17.03.2024).

Пізніше цього ж дня семеро чоловіків, включно з командиром, кричали на жінку, що вони побачать, наскільки вона є україркою, та погрожували прив'язати її до жердини, знов згвалтувати, зняти це на камеру й відправити відео її синові. Її знов роздягнули, побили, зокрема й ногами. Командир ще раз згвалтував жінку. У наступні дні вони продовжили катувати її, зокрема електричним струмом, командир багаторазово гвалтував її, примушуючи її займатися оральним сексом, поки жінка не погодилася співпрацювати. Вона сказала, що, перебуваючи під вартою, намагалася скоїти самогубство¹.

Слід вказати на поширеність на тимчасово окупованих територіях випадків сексуального насильства, пов'язане зі збройним конфліктом (включаючи згвалтування). Причому останнє нерідко носить тривалий, систематичний характер.

Так, наприклад, на початку липня 2022 року (більш точний час не встановлено в ході досудового розслідування) військовослужбовець ЗС РФ ОСОБА_6, без добровільної згоди на це потерпілої зайшов на територію домоволодіння в будинок за адресою: АДРЕСА_2, населеного пункту Великоолександрівської територіальної громади Бериславського району Херсонської області, в якому проживала цивільна особа ОСОБА_5. Маючи на меті вчинити із ОСОБА_5 дії сексуального характеру, залякати її та таким чином подолати опір, ліг на потерпілу ОСОБА_5 та почав погрожувати, що у випадку відмови вступити з ним в статевий зв'язок, всі військовослужбовці ЗС РФ, що знаходяться на території населеного пункту Великоолександрівської територіальної громади, будуть її гвалтувати, після чого залишив територію вищезазначеного домоволодіння. Протягом наступних чотирьох днів військовослужбовець ЗС РФ ОСОБА_6 приходив в будинок де перебувала ОСОБА_5, погрожував вчиненням сексуального насильства з метою подолання будь-якого супротиву та морального виснаження.

На початку липня 2022 року (більш точний час не встановлено в ході досудового розслідування) військовослужбовець ЗС РФ ОСОБА_6, без дозволу ОСОБА_5 зайшов на територію домоволодіння в будинок в якому проживає остання. Перебуваючи в зазначеному будинку військовослужбовець ЗС РФ ОСОБА_6, реалізуючи свій умисел на вчинення дій сексуального характеру щодо ОСОБА_5 без добровільної згоди останньої, погрожуючи потерпілій ОСОБА_5 фізичною розправою вчинив дії сексуального характеру, пов'язані із вагінальним проникненням в тіло ОСОБА_5 з використанням геніталій, внаслідок чого принизив її честь, гідність та спричинив фізичний біль і моральні страждання.

У подальшому військовослужбовець ЗС РФ ОСОБА_6 почав майже кожного дня проживати в будинку ОСОБА_5 та вчиняти відносно неї дії

¹ Доповідь щодо ситуації з правами людини : 1 серпня 2022 року – 31 січня 2023 року (24 березня 2023) / Управління Верховного Комісара ООН з прав людини. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ukraine/2023/23-03-24-Ukraine-35th-periodic-report-UA.pdf> (дата звернення: 25.03.2023).

сексуального характеру. Указані протиправні дії військовослужбовець ЗС РФ ОСОБА_6 здійснював до початку серпня 2022 року (більш точний час не встановлено в ході досудового розслідування), до дня (більш точна дата не встановлено в ході досудового розслідування), коли останній виїхав з території населеного пункту¹.

Наприкінці січня 2023 року Офіс Генерального прокурора повідомив, що він ініціював розслідування 155 випадків СНПК, вчинених збройними силами російської федерації з лютого 2022 року (65 випадків у Херсонській області, 52 – у Київській області, 17 – у Донецькій області, 9 – у Харківській області, 6 – у Запорізькій області, 4 – у Чернігівській області, 1 – у Миколаївській області, 1 – у Луганській області) щодо 106 жінок, 38 чоловіків і 11 дівчаток². Водночас, цілком зрозумілим є і те, що СНПК є надзвичайно латентним злочином, виявленню дійсних масштабів його перешкоджає як триваюча окупація значних територій України, так і суб'єктивні, психологічні фактори, відомі й описані кримінологічною наукою. Це звільняє нас від необхідності у більш детальному описі цієї проблеми в межах цього дослідження (вона потребує на самостійне дослідження).

Натомість наголосимо, що не тільки СНПК характеризується високою латентністю, а й воєнна насильницька злочинність проти цивільного населення загалом. Це ж, між іншим, визнається й УВКПЛ: «...Фактичні цифри, швидше за все, значно вищі. Багато повідомлень про жертви серед цивільних осіб ще не підтверджені УВКПЛ, перш за все повідомлення з Маріуполя (Донецька область), Лисичанська, Попасної та Северодонецька (Луганська область)³». Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, є найбільш замовчуваним злочином⁴. Станом на 01.03.2024 р. в Україні зафіксовано 274 факти СНПК. Серед постраждалих – 177 жінок, 97 чоловіків і 13 неповнолітніх. Найбільшу кількість випадків сексуального насильства зафіксували у Херсонській, Донецькій, Київській та Харківській областях. До переліку зафіксованих злочинів входить зґвалтування, каліцтво або насильство над статевими органами, примусове оголення, погрози та спроби зґвалтування, примус дивитися на сексуальну наругу над близькими особами. За виявленими фактами сексуального насильства на окупованих

¹ Вирок Великоолександрівський районний суд Херсонської області. Справа № 650/1870/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118734665> (дата звернення: 08.05.2024).

² Прокуратура та Нацполіція зафіксували вже 155 випадків сексуального насильства, найбільше – на Херсонщині та Київщині / Офіс Генерального прокурора. Новини. 2023. 20 січня. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/prokuratura-ta-nacpoliciya-zafiksuvani-vze-155-vipadkiv-seksualnogo-nasilstva-naibilse-na-xersonshhini-ta-kiyivshhini> (дата звернення 20.03.2023).

³ Дворічний звіт. Захист цивільних осіб: вплив бойових дій на цивільних осіб з 24 лютого 2022 року / Управління Верховного Комісара ООН з прав людини. URL: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2024-02/22%20Feb%202024%20Protection%20of%20Civilians_impact%20of%20hostilities%20on%20civilians%20since%2024%20Feb%202022_HRMMU%20report_UKR.pdf (дата звернення: 25.03.2024)..

⁴ Сексуальне насильство як зброя війни: стратегія ворога залякати цивільне населення / Омбудсман України. Новини: 26.04.2024. URL: https://www.ombudsman.gov.ua/news_details/seksualne-nasilstvo-yak-zbroya-vijni-strategiya-voroga-zalyakati-civilne-naselennya (дата звернення: 28.04.2024).

територіях повідомлено про підозру 40 військовослужбовцям рф. До суду скерували обвинувальні акти щодо 25 осіб, двох осіб засуджено до 12 років та 10 років позбавлення волі¹.

При тому, що, як небезпідставно наголошує Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, зафіксована офіційна кількість випадків сексуального насильства не відображає реальних масштабів цього злочину. Після деокупації територій чітко вбачається, що всюди, де стояли російські військові, фіксуються випадки СНПК. Росія використовує сексуальне насильство як тактику війни, зброю та інструмент приниження та придушення українського народу². Й остання обставина, як видається, може бути використана як додатковий аргумент на користь вчинення представниками країни-агресора не тільки воєнних злочинів, а й злочинів проти людяності.

Близько 60 % українських військовополонених повідомляють, що під час інтернування їх піддавали сексуальному насильству, зокрема замахам на зґвалтування, погрозам зґвалтуванням і кастрацією, побиттям або ударам електричним струмом по геніталіях та неодноразовому примусовому оголенню, наприклад, під час допитів і з метою перевірки на наявність татувань. Так, один військовополонений повідомив УВКПЛ, що російський чиновник під час допиту намагався зґвалтувати його полівінілхлоридною трубою. Ще один військовополонений розповів, що російські чиновники змусили його повністю роздягнутися, вдарили електричним струмом по яєчках і пригрозили зґвалтувати його поліцейським кийком та відрізати йому яєчка³.

Прикрим фактом є і те, що представники українських сил оборони, правоохоронних органів вдаються і до СНПК. І хоча достеменною кількості подібних випадків встановити не видається за можливе (за офіційними статистичними даними їх взагалі не фіксується), тим не менш у звітах УВКПЛ відповідна інформація фігурує. Так, з 24 лютого 2022 року і до березня 2023 року УВКПЛ задокументувало 24 випадки СНПК на території, яка контролюється Урядом України. Усі ці випадки мали місце в період із березня до липня 2022 року. Вони були вчинені переважно щодо чоловіків і полягали здебільшого у погрозах сексуальним насильством на початкових етапах тримання під вартою з боку співробітників українських правоохоронних органів, а також у примусі до публічного роздягання ймовірних порушників закону з боку цивільних осіб або осіб, які входили до підрозділів територіальної оборони. У 13 випадках українські правоохоронці били затриманих по геніталіях, погрожували їм сексуальним насильством і примушували їх роздягатися. В одному випадку

¹ Бабчук О. Сексуальне насильство, пов'язане з війною: як допомогти постраждалим. *Громадський простір*. 2024. 13 березня. URL: <https://www.prostir.ua/?news=seksualne-nasyilstvo-povyazane-z-vijnoyu-yak-dopomohy-postrazhdalym> (дата звернення: 20.03.2024).

² Сексуальне насильство як зброя війни: стратегія ворога залякати цивільне населення / Омбудсман України. Новини: 26.04.2024. URL: https://www.ombudsman.gov.ua/news_details/seksualne-nasyilstvo-yak-zbroya-vijni-strategiya-voroga-zalyakati-civilne-naselennya (дата звернення: 28.04.2024).

³ Там само.

співробітники СБУ побили й роздягнули чоловіка, пригрозили зґвалтувати його й відрізати йому геніталії, щоб змусити його зізнатися в співпраці з ФСБ. Йому сказали, що зґвалтування буде записано на камеру й відеозапис буде надіслано його дітям¹.

Висновки. Таким чином СНПК є поширеним, однак високолатентним видом злочинів, що вчиняються в контексті війни. У перспективі кримінально-правової характеристики – вони здебільшого кваліфікуються як воєнні злочини. Проте з позицій кримінально-правової політики та із врахуванням положень міжнародного кримінального права в низці випадків є підстави вести мову про злочини проти людяності (*de lege ferenda*). Йдеться про випадки широкомасштабного або систематичного застосування СНПК як елемент політики країни-агресора на окупованих територіях України.

Жертвами СНПК є як цивільні особи, так і військовослужбовці. Поширеними є сексуалізовані форми катувань українських військовополонених: зґвалтування, погрози зґвалтуванням і кастрацією, нанесення фізичних ударів або ударів електричним струмом по геніталіях, примусове оголення.

Протидія СНПК має стати одним з пріоритетних напрямів роботи і національної системи кримінальної юстиції, і міжнародних інституцій, функціонування яких покликане забезпечувати дотримання норм міжнародного гуманітарного права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабчук О. Сексуальне насильство, пов'язане з війною: як допомогти постраждалим. *Громадський простір*. 2024. 13 березня. URL: <https://www.prostir.ua/?news=seksualne-nasylstvo-povyazane-z-vijnoyu-yak-dopomohy-postrazhdalym> (дата звернення: 20.03.2024).

2. Вирок Великоолександрівський районний суд Херсонської області. Справа № 650/1870/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118734665> (дата звернення: 08.05.2024).

3. Дворічний звіт. Захист цивільних осіб: вплив бойових дій на цивільних осіб з 24 лютого 2022 року / Управління Верховного Комісара ООН з прав людини. URL: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2024-02/22%20Feb%202024%20Protection%20of%20Civilians_impact%20of%20hostilities%20on%20civilians%20since%2024%20Feb%202022_HRMMU%20report_UKR.pdf (дата звернення: 25.03.2024)..

4. Доповідь щодо ситуації з правами людини: 1 серпня 2022 року – 31 січня 2023 року (24 березня 2023) / Управління Верховного Комісара ООН з прав людини. URL:

¹ Доповідь щодо ситуації з правами людини: 1 серпня 2022 року – 31 січня 2023 року (24 березня 2023) / Управління Верховного Комісара ООН з прав людини. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ukraine/2023/23-03-24-Ukraine-35th-periodic-report-UA.pdf> (дата звернення: 25.03.2023).

<https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ukraine/2023/23-03-24-Ukraine-35th-periodic-report-UA.pdf> (дата звернення: 25.03.2023).

5. Нацгвардієць РФ Роман Попов, котрий брав участь у катуванні та груповому зґвалтуванні херсонського підприємця, заочно отримав підозру. *ІРС-ПВДЕНЬ*. 2024. 1 березня. URL: <https://ipc.org.ua/uk/2024/03/naczgvardiyecz-rf-roman-popov-kotryj-brav-uchast-u-katuvanni-ta-grupovomu-zgvaltuvanni-hersonskogo-pidpryyemcya-zaочно-otrуmav-pidozru/> (дата звернення: 16.03.2024).

6. Повідомлення про підозру та повістки про виклик Попову Р.А. на 04.03.2024, 05.03.2024 та 06.03.2024 (українською та російською) / Офіс Генерального прокурора. Повістки про виклик, повідомлення про підозру та відомості щодо підозрюваних, стосовно яких надано дозвіл на здійснення спеціального досудового розслідування. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/povidomlennya-pro-pidozru-ta-povistka-pro-viklik-popova-ra-na-0403202405032024-ta-06032023-ukrayinskoju-ta-rosiiskoyu> (дата звернення: 17.03.2024).

7. Посібник із розслідування воєнних злочинів: сексуальне насильство, пов'язане із конфліктом / RPDIPPP. URL: <https://irrp.org.ua/posibnyk-iz-rozsliduvannya-voyennyh-zlochyniv-seksualne-nasylstvo-pov%CA%BCyazane-iz-konfliktom/#a001> (дата звернення: 27.05.2024).

8. Сексуальне насильство як зброя війни: стратегія ворога залякати цивільне населення / Омбудсман України. Новини: 26.04.2024. URL: https://www.ombudsman.gov.ua/news_details/seksualne-nasilstvo-yak-zbroya-vijni-strategiya-voroga-zalyakati-civilne-naselennya (дата звернення: 28.04.2024).

9. Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом / Національна сервісна служба. URL: <https://nssu.gov.ua/news/seksualne-nasylstvo-roviazane-z-konfliktom> (дата звернення: 01.06.2024).

10. Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом: що треба знати та як діяти : інформаційний буклет / МВС України ; Національна поліція України та ін. URL: <https://mvs.gov.ua/upload/1/3/1/3/2/0/1Vx6og24kJTflvBQqMyAmkfoVijsZV7Sf1e2GsqE.pdf>.

11. Харитоновна О. Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, у війні рф проти України: можливості правового реагування. ЮРФЕМ. 2022. 4 травня. URL: <https://jurfem.com.ua/sexualne-nasylstvo-roviazane-z-konfliktom-u-viyni-rosii-proty-ukrainy/> (дата звернення: 16.05.2024).

12. Що таке сексуальне насильство, пов'язане з війною, та як працювати із його наслідками? / UNFPA. 2023. 11 вересня. URL: https://ukraine.unfpa.org/uk/crsv_general (дата звернення: 25.05.2024).

Стаття надійшла до редакції 02.06.2024

Vitalii V. SOKURENKO,

PhD in Law

(Odesa State University of Internal Affairs, Odesa, Ukraine)

SEXUAL VIOLENCE RELATED TO THE CONFLICT: A CRIMINOLOGICAL ANALYSIS OF THE SITUATION IN THE CONTEXT OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

The article is devoted to a criminological analysis of conflict-related sexual violence (CSV) in the context of the Russian-Ukrainian war. It has been established that it is a common, but highly latent type of crime. From the perspective of criminal law characteristics, they are mostly classified as war crimes. However, from the point of view of criminal law policy and taking into account the provisions of international criminal law, in a number of cases there are reasons to talk about crimes against humanity. These are cases of large-scale or systematic application of the SNPK as an element of the policy of the aggressor country in the occupied territories of Ukraine. The victims of the SNPK are both civilians and military personnel. Sexualized forms of torture of Ukrainian prisoners of war are common: rape, threats of rape and castration, infliction of physical blows or electric shocks on the genitals, forced nudity.

Key words: *war, armed conflict, sexual freedom, sexual integrity, rape, sexual violence, war crime, crime, resistance.*